ОСВІТНІЙ НАПРЯМ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

МУЗИЧУК Олександр Миколайович - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-8367-2504

НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук, доцент, учений секретар секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-3107-1464

ЗАВАЛЬНИЙ Михайло Володимирович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу ННІ № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4191-061X

УДК: 342.95 (477)

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.68

У статті стверджується, що освітній напрям протидії торгівлі людьми пов'язаний не лише з проведенням відповідних просвітницьких заходів з потенційними жертвами, але й також з посиленням спроможності правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства запобігати таким злочинам, формувати у суспільстві розуміння алгоритмів реагування населення на будь-яку інформацію про такі злочини чи дії, що їх супроводжують.

З'ясовано, що громадські організації спільно з органами публічної влади реалізують соціальні проєкти, покликані підвищувати обізнаність населення про дану проблему, її масштаби в Україні та світі. Громадськість може успішно генерувати ідеї щодо вдосконалення існуючих підходів до протидії торгівлі людьми, реалізовувати інноваційні проєкти, спрямовані на органічне поєднання освіти та культури, організацію фотовиставок, творчих презентацій, роботу з закладами середньої освіти, внутрішньо-переміщеними особами та дітьми, військовослужбовцями та ветеранами як лідерами думок в сучасному українському суспільстві.

Зазначено, що органи публічної влади реалізують значну кількість функцій, спрямованих на виховний і просвітницький вплив на населення, проведення різноманітних заходів, інформаційних зустрічей, роз'яснення підростаючому поколінню небезпеки даної проблеми, у тому числі активно взаємодіють у даній сфері з інститутами громадянського суспільства, міжнародними партнерами, медіа, закладами вищої освіти. Останні, зокрема, на постійній основі організовують міжнародні та всеукраїнські конференції, форуми, семінари, які об'єднують як практичні органи, так і наукові установи, у тому числі зарубіжних експертів, що дозволяє сформувати дієві рекомендації щодо вдосконалення освітнього та виховного впливу в сфері протидії торгівлі людьми.

Ключові слова: протидія торгівлі людьми, освітній напрям, громадські організації, органи публічної влади, виховний, просвітницький вплив.

Постановка проблеми

Протидія торгівлі людьми в умовах сучасності є викликом цивілізаційного масштабу, адже ставить під сумнів здатність людства подолати рабство як крайню межу ставлення до людської особистості.

Окреслюючи масштаби даної проблеми, варто звернути увагу на те, що «у ситуації з торгівлею людьми порушуються такі базові права, як право на життя, свободу та особисту недоторканість, свобода від рабства

(оскільки серед видів насилля нерідкими є примусова праця без оплати чи боргова залежність), право на свободу від катувань, жорстокого чи нелюдського поводження (особи, які постраждали від торгівлі людьми, дуже часто підлягають фізичному та психологічному насиллю), рівність перед законом, свобода пересування та проживання, право на відповідний рівень життя (особи, які постраждали від торгівлі людьми, змушені жити в поганих умовах, їм може бути відмовлено в медичній допомозі), право на відпочинок (примушування людей працювати більшу кількість годин на день без вихідного дня) тощо» [1, с. 9].

В українських реаліях дана проблема набуває особливого значення з огляду на те, що значна кількість громадян вимушені неодноразово змінювати місце свого проживання, шукати можливості працевлаштування за кордоном з огляду на безпекові виклики воєнного стану, нестабільність енергопостачання та складну економічну ситуацію. До того ж «ситуація ускладнюється не тільки кризовим станом української економіки, але й тим, що процес міграції криміналізується, оскільки дешева робоча сила українських громадян становить основу надприбутків посередників як в Україні, так і за її межами. До того ж, легальних можливостей виїхати працювати за кордон замало для всіх бажаючих» [1, с. 13].

У світі системна несправедливість, така як расизм, гомофобія, сексизм, економічна нерівність тощо, призводить до того, що деякі люди стикаються з більшим ризиком стати жертвами торгівлі людьми, ніж інші. Це багатовимірна проблема, яка непропорційно впливає на маргіналізовані спільноти в усьому світі. Торгівлі людьми неможливо запобігти, якщо кожен не матиме належного доступу до освіти, охорони здоров'я та гідної роботи, яка забезпечує сім'ю. А жертви торгівлі людьми часто потребують підтримки для доступу до охорони здоров'я, отримання належної освіти та фінансової стабільності. Визнання та вирішення цих проблем може допомогти зміцнити стійкість громади до торгівлі людьми, що ми бачимо в роботі на місцях по всьому світу. І все ж мільйони дітей та молоді не мають підтримки, необхідної для підвищення своєї грамотності, успішного навчання, закінчення середньої школи та пошуку кар'єри. Відсутність доступу до якісної освіти посилює вразливість і наражає дітей та дорослих на ризик торгівлі людьми [2].

У світлі цих системних проблем, які у тому числі мають місце і в Україні, постає освітній напрям протидії торгівлі людьми, який пов'язаний не лише з проведенням відповідних просвітницьких заходів з потенційними жертвами, але й також з посиленням спроможності правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства запобігати таким злочинам, формувати у суспільстві розуміння алгоритмів реагування населення на будь-яку інформацію про такі злочини чи дії, що їх супроводжують.

Стан дослідження теми

Зазначимо, що проблемні питання теоретичного та практичного характеру, пов'язані з організаціє. Та правовим забезпеченням діяльності із протидії торгівлі людьми, досліджували такі вітчизняні науковці, як А. В. Балендр, О. М. Бандурка, Ю. С. Гальонкіна, О. С. Заяць, А. Т. Комзюк, О. Л. Литвин, В. В. Сокуренко та інші дослідники, у тому числі такі зарубіжні автори, як A. I. Fukushima, A. Gardner, A. Hill, J. Munoz, B. Spires, J. Suchland. Водночас з огляду на важливість інституту освіти у процесі державотворення на сучасному етапі потребує відповідного наукового осмислення питання освітнього напряму протидії торгівлі людьми.

Мета і завдання дослідження

Мета статті зводиться до того, щоб проаналізувати освітній напрям протидії торгівлі людьми. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути важливість освітнього впливу в процесі протидії торгівлі людьми в глобальному контексті; дослідити ті аспекти, на яких зосереджують свої основні зусилля інститути громадянського суспільства у процесі реалізації освітнього напряму протидії торгівлі людьми; окреслити функції та особливості діяльності органів публічної

влади під час реалізації освітнього напряму протидії торгівлі людьми.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором вперше у вітчизняній науковій думці було розглянуто питання освітнього напряму протидії торгівлі людьми крізь призму ґрунтовного дослідження діяльності інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади у даній сфері.

Виклад основного матеріалу

Як зазначав американський державний діяч Едуард Еверетт: «Освіта - кращий захист свободи, ніж регулярна армія» [3].

Торгівля людьми має глибокі та виражені зв'язки з освітнім сектором та освітою в широкому сенсі, незважаючи на те, що, на перший погляд, ці дві теми здаються несумісними. Розуміння того, як освіта використовується як інструмент профілактики, як освіта концептуалізується для вразливих груп і як освіта надається як послуга для постраждалих та груп ризику, є важливими питаннями, але ці питання мало обговорюються в офіційній науковій літературі, і ще менше проводиться емпіричних досліджень ефективності впливу освіти на боротьбу з торгівлею людьми. Додаткове значення мають широкі соціально-економічні питання, що пов'язують торгівлю людьми та освіту, а також зростаючі зусилля щодо використання освіти для підвищення обізнаності громадськості. Неурядові організації та органи державної влади, що займаються боротьбою з торгівлею людьми, рідко перетинаються в освітньому дискурсі [4, с. 84]. Хоча освіта часто є основною стратегією для організацій, що борються з торгівлею людьми, а також інших організацій, способи використання освіти значно різняться за якістю, впливом, ресурсами, метою та групою зацікавлених сторін. Крім того, на неї можуть впливати політика, економіка, місцевий контекст, а також упередження та інтереси різних залучених учасників. Потрібно розуміти, які способи використання освіти в боротьбі з торгівлею людьми є найефективнішими, а які – менш ефективними або навіть контрпродуктивними [4, с. 93].

Освіта може сприяти фізичному, емоційному та духовному благополуччю, яке є невід'ємною частиною посилення більш вразливих спільнот. За словами Олівії Джоветті, діти, які отримують початкову освіту, мають більше шансів розвинути соціальні, емоційні, когнітивні та комунікативні навички на вищому рівні, які можна використовувати для отримання вищих доходів. Якщо початкова освіта буде доступною бідним спільнотам у ранньому віці, ризик торгівлі людьми в майбутніх поколіннях суттєво зменшиться [5].

В українських реаліях важливим є не стільки доступ до початкової освіти, скільки її якість, залученість громадських організацій і правоохоронних органів у процес виховання свідомого громадянина. Так, у контексті діяльності громадських організацій варто звернути увагу на те, що у постійно мінливому ландшафті торгівлі людьми громадські організації зосереджують свої основні зусилля на профілактиці, щоб забезпечити безпеку дітей та молоді [6]. Громадські організації спільно з органами публічної влади реалізують соціальні проєкти, покликані підвищувати обізнаність населення про дану проблему, її масштаби в Україні та світі.

Прикладом подібної ініціативи, втіленої у межах освітнього напряму, є відкриття у грудні 2025 року інформаційної інсталяції у Львові, присвяченої проблемі торгівлі людьми. Слід звернути увагу на те, що «інсталяцію у Львові відкрито в межах загальнонаціональної інформаційної кампанії з протидії торгівлі людьми та експлуатації «Тобі це знайомо?». Вона допомагає розпізнавати ознаки експлуатації та небезпечних ситуацій, а також дізнатися, де можна отримати допомогу. Інсталяція працюватиме у виставковій зоні одного з ТРЦ протягом двох тижнів. Кампанія «Тобі це знайомо?» реалізується Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні за фінансування уряду Швеції спільно з Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України, Національною соціальною сервісною службою, Національною поліці-

єю України та Всеукраїнською коаліцією громадських організацій з протидії торгівлі людьми» [7].

У контексті аналізу громадських зусиль, спрямованих на протидію торгівлю людьми у межах освітнього напряму, варто зважати і на зарубіжний досвід та практики, враховуючи як позитивні, так і негативні аспекти. Так, погоджуємося з позицією зарубіжних авторів про те, що освіта з питань боротьби з торгівлею людьми може заохочувати зусилля, спрямовані на створення структурних змін, соціальної справедливості та розширення прав і можливостей особистості. Наприклад, у Сполучених Штатах існує обмін знаннями про права працівників із залученням таких організацій, як Коаліція працівників Immokalee та Національний альянс домашніх працівників, а також тренінги з боротьби з нерівністю в житлових умовах, що пропонуються Freedom Network USA. Організації з прав працівників, профспілки та організації, що очолюються мігрантами, виступають за покращення умов праці та проти насильства та експлуатації, що є ендемічними для численних секторів праці. Натомість, освіта з питань боротьби з торгівлею людьми може відтворювати лише вузьку спрямованість на екстремальні форми (сексуального) насильства та залишатися відірваною від знань про міграцію та трудові права. Заняття, тренінги, семінари, навчальні групи та програми віртуальної реальності з питань боротьби з торгівлею людьми, що пропонуються некомерційними, корпоративними та урядовими організаціями, створюють можливості для освітніх інновацій, але вони також можуть поширювати невірну інформацію, відтворюючи ієрархічні та потенційно шкідливі владні відносини, ідеології та ставлення [8].

Так, у процесі реалізації освітнього напряму протидії торгівлі людьми на рівні інститутів громадянського суспільства важливим є висвітлення реальних викликів, які сприяють посиленню вразливості громадян у контексті торгівлі людьми, навіть якщо дані виклики не узгоджуються з офіційним баченням державної політики в даній сфері. Громадськість може успішно генерувати ідеї щодо вдосконалення існуючих підходів до протидії торгівлі людьми, реалізовувати інноваційні проєкти, спрямовані на органічне поєднання освіти та культури, організацію фотовиставок, творчих презентацій, роботу з закладами середньої освіти, внутрішньо-переміщеними особами та дітьми, військовослужбовцями та ветеранами як лідерами думок в сучасному українському суспільстві.

Поряд з інститутами громадянського суспільства до реалізації освітнього напряму також активно залучені також і органи державної влади. Н. Романова і Н. Гусак виокремлюють центральні органи виконавчої влади, що відіграють у цьому контексті особливу роль, акцентуючи увагу на їх практичній діяльності у даній сфері: «Міністерство внутрішніх справ: практична діяльність: у системі МВС функціонують спеціалізовані підрозділи боротьби із злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Їхні повноваження – виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, притягнення до відповідальності причетних до них осіб, а також, спільно з різними недержавними організаціями, надання допомоги потерпілим та переадресація клієнтів до закладів, які проводять реабілітацію потерпілих; Державна прикордонна служба: практична діяльність: працівники служби, зокрема контролюючи контрольно-пропускні пункти, виконують просвітницьку місію серед представників потенційних груп ризику, проводять роботу серед депортованих з України осіб щодо ідентифікації серед них потерпілих від торгівлі людьми. Інформація, у випадку згоди потерпілого, може передаватися до недержавних організацій чи державних закладів для вирішення соціальних та інших проблем» [9, с. 17].

Окреслюючи специфіку реалізації освітнього напряму протидії торгівлі людьми у діяльності Державної прикордонної служби України, А. Балендр зазначає, що «важливе місце у підготовці прикордонників до вирішення питань, які виникають під час виконання службових обов'язків у підрозділах охорони кордону, займають рольові, моделюючі ігри, навчання на основі сцена-

ріїв, змодельовані ситуації, постановки. Під час планування і проведення співбесіди з жертвами торгівлі людьми ефективним є використання моделі семи кроків, запропонованої в межах спільної підготовки персоналу європейських прикордонних відомств до боротьби з торгівлею людьми під егідою агенції FRONTEX. Ця модель дозволяє прикордонникам послідовно й ефективно проводити співбесіду з жертвами торгівлі людьми» [10, с. 13].

Так, органи публічної влади реалізують значну кількість функцій, спрямованих на виховний і просвітницький вплив на населення, проведення різноманітних заходів, інформаційних зустрічей, роз'яснення підростаючому поколінню небезпеки даної проблеми, у тому числі активно взаємодіють у даній сфері з інститутами громадянського суспільства, міжнародними партнерами, медіа, закладами вищої освіти. Останні, зокрема, на постійній основі організовують міжнародні та всеукраїнські конференції, форуми, семінари, які об'єднують як практичні органи, так і наукові установи, у тому числі зарубіжних експертів, що дозволяє сформувати дієві рекомендації щодо вдосконалення освітнього та виховного впливу в сфері протидії торгівлі людьми.

Важливу роль в реалізації освітнього напряму протидії торгівлі людьми на рівні органів публічної влади відіграє безперервна професійна освіта. Безперервна освіта відіграє вирішальну роль у боротьбі з торгівлею людьми. Завдяки поінформованості окремі особи та організації можуть краще виявляти, запобігати та реагувати на діяльність, пов'язану з торгівлею людьми. Торговці людьми постійно адаптують свої методи, щоб уникнути виявлення та використовувати нові можливості. Безперервна освіта допомагає правоохоронним органам, медичним працівникам, соціальним працівникам та іншим зацікавленим сторонам відстежувати останні тактики та тенденції торгівлі людьми. Розуміння цих методів, що розвиваються, дозволяє фахівцям розробляти ефективніші стратегії виявлення та втручання в ситуації торгівлі людьми. Торговці людьми часто використовують технології для вербування, контролю та експлуатації жертв. Безперервна освіта з використанням нових технологій, таких як платформи соціальних мереж та засоби зашифрованого зв'язку, дозволяє фахівцям розпізнавати та протидіяти цим методам. Виявлення та реагування на торгівлю людьми вимагає спеціалізованих знань та навичок. Безперервна освіта гарантує, що фахівці будуть використовувати нові методи та передовий досвід розпізнавання та надання допомоги жертвам. Навчальні програми та семінари надають актуальну інформацію про ознаки та індикатори торгівлі людьми, що дозволяє фахівцям точніше та швидше ідентифікувати жертв. Постійне навчання гарантує, що протоколи реагування є актуальними та ефективними. Це включає розуміння правової бази, знання та навички, як чуйно взаємодіяти з жертвами, обізнаність про доступні ресурси та служби підтримки [11].

Висновки

Таким чином, освітній напрям протидії торгівлі людьми пов'язаний не лише з проведенням відповідних просвітницьких заходів з потенційними жертвами, але й також з посиленням спроможності правоохоронних органів та інститутів громадянського суспільства запобігати таким злочинам, формувати у суспільстві розуміння алгоритмів реагування населення на будь-яку інформацію про такі злочини чи дії, що їх супроводжують.

З'ясовано, що громадські організації спільно з органами публічної влади реалізують соціальні проєкти, покликані підвищувати обізнаність населення про дану проблему, її масштаби в Україні та світі. У процесі реалізації освітнього напряму протидії торгівлі людьми на рівні інститутів громадянського суспільства важливим є висвітлення реальних викликів, які сприяють посиленню вразливості громадян у контексті торгівлі людьми. Громадськість може успішно генерувати ідеї щодо вдосконалення існуючих підходів до протидії торгівлі людьми, реалізовувати інноваційні проєкти, спрямовані на органічне поєднання освіти та культури, організацію фотовистовок, творчих презентацій, роботу з закла-

дами середньої освіти, внутрішньо-переміщеними особами та дітьми, військовослужбовцями та ветеранами як лідерами думок в сучасному українському суспільстві.

Зазначено, що органи публічної влади реалізують значну кількість функцій, спрямованих на виховний і просвітницький вплив на населення, проведення різноманітних заходів, інформаційних зустрічей, роз'яснення підростаючому поколінню небезпеки даної проблеми, у тому числі активно взаємодіють у даній сфері з інститутами громадянського суспільства, міжнародними партнерами, медіа, закладами вищої освіти. Останні, зокрема, на постійній основі організовують міжнародні та всеукраїнські конференції, форуми, семінари, які об'єднують як практичні органи, так і наукові установи, у тому числі зарубіжних експертів, що дозволяє сформувати дієві рекомендації щодо вдосконалення освітнього та виховного впливу в сфері протидії торгівлі людьми.

Література

1. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти : навч.-метод. посіб. / І.Д. Звєрєва, Р.М. Зеленський, Н.С. Калашник та ін. Київ, 2008. 262 с.

2. Gardner A. Education as a Tool to Combat Human Trafficking // United Way Worldwide: сайт. URL: https://www.unitedway.org/news/education-as-a-tool-to-combat-human-trafficking.

3. 33+ Edward Everett Quotes On Education, Freedom And American Revolution // Quotlr: сайт. URL: https://quotlr.com/author/edward-everett.

4. Spires B. Intersections between Human Trafficking and Education: Toward New Research Agendas. *Journal of Contemporary Issues in Education*. 2021. No. 16 (2). Pp. 84-99.

5. Why Education is the Greatest Weapon in Fighting Human Trafficking // Global Renewal: сайт. URL: https://www.globalrenewal.org/our-blog/why-education-is-the-greatest-weapon-in-fighting-human-trafficking.

6. Ratnayake A. Fighting human trafficking through education and community engagement // GFC: сайт. URL: https://globalfundforchildren.org/story/fighting-human-trafficking-through-education-and-community-engagement/.

7. *У* Львові відкрилась інтерактивна інсталяція про небезпеку торгівлі людьми // Укрінформ: сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/4072672-u-lvovi-vidkrilas-interaktivna-instalacia-pro-nebezpeku-torgivli-ludmi.html#.

8. Fukushima A. I., Hill A., Suchland J. Editorial: Anti-Trafficking Education: Sites of care, knowledge, and power. *Anti-Trafficking Review*. 2021. No. 17. URL: https://www.antitraffickingreview.org/index.php/atrjournal/article/view/573/424.

9. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми [Текст]: метод. рек. / Наталія Романова, Наталія Гусак. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 159 с.

10. Балендр А. Використання ігрових методів навчання на заняттях з іноземної мови під час вивчення проблеми протидії торгівлі людьми. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. 2021. № 2 (25). С. 5-16.

11. Munoz J. The importance of continuous education in combating human trafficking // PMT: сайт. URL: https://pacificmedicaltraining.com/combating-human-trafficking.

ON THE ISSUE OF EDUCATIONAL DIRECTION IN COMBATING HUMAN TRAFFICKING

The article argues that the educational direction of combating human trafficking is associated not only with conducting appropriate educational activities with potential victims, but also with strengthening the capacity of law enforcement agencies and civil society institutions to prevent such crimes, to form in society an understanding of the algorithms of the population's response to any information about such crimes or actions that accompany them.

It was found that public organizations, together with public authorities, implement social projects designed to raise public

awareness of this problem and its scale in Ukraine and the world. The public can successfully generate ideas for improving existing approaches to combating human trafficking, implement innovative projects aimed at organically combining education and culture, organizing photo exhibitions, creative presentations, working with secondary education institutions, internally displaced persons and children, military personnel and veterans as opinion leaders in modern Ukrainian society.

It is noted that public authorities implement a significant number of functions aimed at educational and educational impact on the population, holding various events, information meetings, explaining the dangers of this problem to the younger generation, including actively interacting in this area with civil society institutions, international partners, media, and higher education institutions. The latter, in particular, regularly organize international and all-Ukrainian conferences, forums, and seminars that bring together both practical bodies and scientific institutions, including foreign experts, which allows for the formation of effective recommendations for improving educational and educational impact in the field of combating human trafficking.

Key words: counteraction to human trafficking, educational direction, public organizations, public authorities, educational, enlightening influence.